

گونه‌شناسی

روشنفکران ایرانی

دکتر نظام بهرامی کمیل

www.ketab.ir

بهرامی کمیل، نظام، ۱۳۵۰، گونه‌شناسی روشنفکران ایرانی، تهران، کویر، ۱۳۹۳.

ISBN: 978-964-214-085-5

۳۶۸ ص. ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.

فینا. کتابنامه.

روشنفکران - ایران. تجدد - ایران. تجدد.

۳۰۵/۵۵۲۰۹۵۵

رده‌بندی کنگره: ۹ گ ۸۷ ب / HM ۷۲۸

شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۶۶۵۴۴

www.ketab.ir

گونه‌شناسی روشنفکران ایرانی

دکتر نظام بهرامی کمال

- طراح جلد: سعید زاشکانی • حروفنگار و صفحه‌آرا: انتشارات کویر
- لیتوگرافی و چاپ: غزال • صحافی: کیمیا • شمارگان: ۱۱۰۰ • چاپ اول: ۱۳۸۳
- شابک: 978-964-214-085-5 • قیمت: ۱۷۰۰۰ تومان

Email: kavirbook@gmail.com

- نشانی: تهران، کریم‌خان زند، ابتدای قائم‌مقام فرامانی، کوی یکم، شماره ۲۰، ساختمان کویر
- کد پستی: ۱۵۸۵۹۱۴۹۱۳ • تلفن: ۸۸۳۰۱۹۹۲-۹ و ۸۸۳۴۲۶۹۸ • نمابر: ۸۸۳۴۲۶۹۷

• تمامی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن کلاً و جزئاً،
به هر صورت (چاپ، فتوکپی، صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی)
بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است

فهرست

۱۳	 پیاد سازی
۱۵	 پی گفتار
	بخش اول تا پنجم
۱۷	 مقدمه
۱۸	 روشنفکر و روشنفکران
۲۴	 مدرنیته و مدرنیزاسیون
۳۰	 عقل و مذهب
۳۴	 دین و سیاست
۳۶	 مروری بر گونه‌شناسی‌های پیشین
۴۷	 نتیجه‌گیری

بخش دوم: فیلسوفان

۵۱	 مقدمه
----	-------------

فصل اول. رویکرد ذات‌گرایانه به مدرنیته

۵۹	 فرانسیس بیکن
۶۱	 رنه دکارت
۶۲	 جان لاک
۶۴	 شارل دو مونتسکیو

۶۵	ژان ژاک روسو
۶۷	ایمانوئل کانت
۷۱	گئورگ ویلهلم فریدریش هگل
۷۴	جان استوارت میل
۷۸	اگوست کنت
۷۹	امیل دورکیم
۸۱	رل ماس
۸۲	ویبر
۸۵	مکتب رنک رت
۸۷	یورگن هابرماس
۹۱	مارتین هایدگر
۹۴	تالکوت پارسونز
۹۷	آنتونی گیدنز
۹۹	ماکس شلر
۱۰۳	کارل پوپر
۱۰۶	ایمره لاکاتوش
۱۱۱	فصل دوم. رویکرد غیرذات‌گرایانه به مدرنیته
۱۱۲	توماس کوهن
۱۱۶	پاول کارل فایرابند
۱۲۱	فریدریش نیچه
۱۲۴	لودویک ویتگنشتاین

۱۲۷	میشل فوکو
۱۳۰	پست مدرنیست ها
۱۳۲	ژان فرانسوا لیوتار
۱۳۴	پیتر برگر و توماس لاکمن
۱۳۸	نتیجه گیری
۱۳۹	الف. رویکرد ذات گرایانه یا مدرنیته به مثابه برنامه پژوهشی
۱۶۴	رویکرد غیر ذات گرایانه یا مدرنیته به مثابه پارادایم
	بخش سوم: روش تفکر
۱۶۷	مقدمه
۱۶۹	فصل اول. روشنفکران و رویکرد ذات گرایانه به مدرنیته
۱۷۰	گفتار اول. روشنفکران و انتقاد مخالف مدرنیته
۱۷۰	احمد فردید
۱۷۴	داریوش شایگان
۱۸۰	رضا داوودی
۱۸۸	حسین نصر
۱۹۱	گفتار دوم. روشنفکران ذات گرای موافق مدرنیته
۱۹۲	الف. راست ها
۱۹۲	۱. راست های لیبرال دموکرات
۱۹۲	میرزا فتحعلی آخوندزاده
۱۹۸	میرزا ملکم خان ناظم الدوله
۲۰۲	میرزا عبدالرحیم طالبوف
۲۰۵	فریدون آدمیت

۲۰۷	مرتضی مردیها
۲۰۸	مصطفی ملکیان
۲۱۰	۲. راست‌های غیردموکرات
۲۱۱	ده لتمردان
۲۱۵	باستان‌گرایان و ناسیونالیست‌های افراطی
۲۲۲	ب. چپ‌ها
۲۲۲	۱. چپ‌ها دموکرات
۲۲۲	میرزا حاکم‌الاسلام
۲۲۵	محمدامین رسول‌زاده
۲۲۸	مصطفی رحیمی
۲۳۲	۲. چپ‌های غیردموکرات
۲۳۳	احسان طبری
۲۳۷	فصل دوم. روشنفکران با رویکرد غیرذات‌گرایانه به مدرنیته
۲۳۷	گفتار اول. پارادایم اسلامی
۲۳۷	الف. پارادایم اسلام راست (آزادی‌گرا)
۲۳۸	سیدجمال‌الدین اسدآبادی
۲۴۰	علمای حامی مشروطه
۲۴۱	مهدی بازرگان
۲۴۸	عبدالکریم سروش
۲۵۷	دموکراسی دینی
۲۶۷	روشنفکری دینی

۲۷۱	پ. پارادایم اسلام چپ (عدالت گرا)
۲۷۱	علی شریعتی
۲۷۵	دموکراسی متعهد
۲۸۶	پ. پارادایم اسلام فقهی (مصلحت گرا)
۲۹۰	محمد حسینی بهشتی
۲۹۳	مرتضی مطهری
۲۹۹	گفتار دوم پارادایم بومی گرایی
۳۰۱	فنا الدین دادمان
۳۰۴	جلال احسن
۳۰۸	جواد طباطبائی
۳۱۳	سایر بومی گرایان
۳۱۹	گفتار سوم. پارادایم چپ بر
۳۱۹	خلیل ملکی
۳۲۱	مصطفی شجاعیان

بخش چهارم: نتیجه گیری

۳۲۵	مقدمه
۳۳۲	الف. بخش ذات گرایان
۳۳۵	ب. بخش غیر ذات گرایان
۳۴۱	پ. طرح هایی برای آینده

۳۴۹	منابع
۳۶۳	نمایه

سپاسگزاری

چاپ این کتاب نتیجه همدلی و همکاری دوستانی است که از همه آنان صمیمانه سپاسگزارم. به ویژه جناب آقای مرتضی سالمی قمصری که اگر تشویق هایش نبود، شاید کار نیمه تمام می ماند. همچنین از اساتید بزرگوار آقایان رحمت الله صدیق سروستانی، محمد باقری، بهمن سالارزاده، ابراهیم توفیق، ابراهیم موحدی، محمد فرقانی و غلامرضا جمشیدی بابت حسن همکاری و همکاری های خود تشکر می کنم.

آقایان علی اصغر رحمتی و محمد علی ارفع و ویرایش متن مرا یاری کردند، از ایشان کمال تشکر را دارم. همچنین سرکار خانم نسرین قدرتی که کار صفحه آرایی را با حوصله و دقت انجام دادند و جناب آقای محمدجواد مظفر، مدیر محترم نشر کویر، که برخلاف رویه مرسوم سایر مجلات انتشاراتی، خود را به نشر کتاب های ترجمه ای و یا سفرشی محدود نکرده اند، آرزوی موفقیت روزافزون دارم.

در پایان از خانواده محترم امیرعضدی به خصوص مادرم تشکر می کنم. منش خود به من آموختند که ارزش انسان ها به ثروت، قدرت و سواد آنها نیست، بلکه به اعمال و کارهای نیک و شایسته و امیدوارم ذره ای از معرفت جد پدریشان مرحوم ناصر دیوان که همیشه مرا راهنما و ارشاد بوده باشم.

نظام بهرامی کمال

فروردین ۱۳۹۳

پیشگفتار

هشام شرابی براساس منش روشنفکران عرب در برابر غرب، آن‌ها را به سه گونه اصلی تقسیم‌بندی می‌کند. دسته اول منت‌گرایان یا محافظه‌کاران هستند که نگرشی منفی نسبت به تمدن غرب و آموخته‌های آن دارند؛ دسته دوم نوگرایان هستند که نگرشی مثبت به تمدن غرب دارند و نسبت به غربی‌شدن کامل هستند و بالاخره دسته سوم که نوگرایان اسلامی یا اصلاح‌طلبان هستند و در این دو دسته قبلی قرار می‌گیرند و خواهان پذیرش مشروط عناصر و مؤلفه‌های تمدن غرب هستند. (شرابی، ۱۳۶۸) در بیشتر تقسیم‌بندی‌های موجود در ایران نیز، همین الگو، کما بیش رعایت شده و روشنفکران براساس رد کامل، پذیرش کامل یا پذیرش مشروط مدعیه در سه گروه اصلی قرار گرفته‌اند.

اشکال این گونه‌شناسی‌ها آن است که بسیاری از روشنفکران بر این تیرگی چون از انگ مرتجع و یا غرب‌زده، مدعی تلفیق و پذیرش مشروط مدرنیته هستند. این مشکل در زمان حاضر حادث‌تر شده است زیرا به‌ندرت اندیشمندی حاضر است مدرنیته را به‌طور کامل رد یا قبول کند و در نتیجه بیشتر روشنفکران در وسط طیف قرار گرفته و مدعی پذیرش آگاهانه و انتقادی مدرنیته هستند. البته اما پس از صدسال هنوز معلوم نیست این پذیرش مشروط براساس چه اصول و ضوابطی و تحت چه شرایطی انجام می‌شود.

در گونه‌شناسی پیشنهادی این کتاب، به‌جای معیار قراردادن «داوری و موضع‌گیری» روشنفکران نسبت به مدرنیته که معیاری اخلاقی و ارزشی است؛ «رویکرد و درک» روشنفکران از مدرنیته معیار اصلی تقسیم‌بندی قرار گرفته است.

بنابراین، هدف این کتاب ارایه گونه‌شناسی‌ای از روشنفکران ایرانی است که تا

۱. امکان گفت‌وگو بین روشنفکران و اندیشمندان را بالا ببرد. ۲. تجربه روشنفکران

یشتین را منتقل کند و امکان درس‌گرفتن از خطاهای آنان را افزایش دهد. ۳. پیامد

نظرات، اهداف و پیشنهادهای روشنفکران را در سطح اجتماعی، سیاسی و اقتصادی

نشان دهد. ۴. نسخه دیگری، در این کتاب هدف فراهم‌آوردن چارچوبی برای مقایسه

افکار و ایده‌هاست؛ روشن است کسانی که به‌دنبال نیت‌شناسی یا قضاوت اخلاقی

درباره روشنفکران هستند، این کتاب چیزی پیدا نخواهند کرد.